

Földi Zsombor (1987) assziriológus, a müncheni LMU Assziriológiai és Hettitológiai Intézetének munkatársa, jelenleg a Fritz Thyssen Stiftung ösztöndíjasa. Kutatási területei az ó-babilóni kor gazdaság-, társadalom- és jogtörténete, valamint a gyűjteménytörténet.

Legutóbbi írása az *Ókorban*:
Ékirásos tárgyak az illegális műkereskedelemben és a szakértői felelősség kérdése (2013/2).

Ignotus Hugó és az „Asisakuga”

Földi Zsombor

Ignotus Hugónak az „Asisakuga. Vagyis sirám az én istenem szíve megnyugtatósára” című, a *Nyugat* 1914. évi 8. számában (1914. április 16.) megjelent munkájára Lengyel András egy 2017-es tanulmányában¹ hívta fel a figyelmet, egyszersmind elemezte is azt. A jelen írás célja a mű alapjául szolgáló eredeti forrásszöveg és – amennyiben ez lehetséges – a közvetítő szöveg azonosítása, valamint néhány kapcsolódó kérdés megválaszolása.

Ignotus művének magyarzó alcímét („Ó-babilóni töredelmes zsoldár. A Rawlinson-féle nyugat-ázsiai felírások gyűjteményéből”) követve Lengyel eljutott ugyan H. C. Rawlinsonnak a *The Cuneiform Inscriptions of Western Asia* címen öt kötetet megélt ékirásos szövegkiadás-sorozatáig, ezek azonban több száz ékirásos felirat autográfiáját tartalmazzák. Mivel ezen túlmenően a kötetek – a kor gyakorlatának megfelelően – szövegfeldolgozásokat nem, csupán az egyes szövegek igen szűkszavú leírását kínálják, ékirások ismeretek híján Lengyel nem azonosíthatta az Ignotus által hivatkozott forrásszöveget. Megállapította azonban, hogy Komoróczy Géza egy 1972-es tanulmányában említette az *Asisakugát*, de annak forrásáról nem szólt, „igaz, tanulmánya célja nem is ez volt”.² Felhívta továbbá a figyelmet Komoróczy azon megállapítására, mely szerint a mezopotámiai irodalmi alkotások modern nyelvekre való átültetése esetenként inkább az eredeti szöveg motiválta önálló költészetet, mintsem pontos fordítást eredményez.³ Mindezek alapján Lengyel inkább a költemény szerzőjeként, mint fordítójaként tekint Ignotusra, a művet „a magyar modernitás válságának archaizáló formájú művészi dokumentuma[ként]” definiálja,⁴ és Ignotus élettörténetében értelmezi.

Az elmúlt évtizedekben számos olyan assziriológiai munka jelent meg, amely az elérhető ékirásos szöveganyag egy-egy csoportját átfogó igénnyel dolgozta fel; ez és az online assziriológia legújabb kori fejlődése ma már lehetővé teszi a keresett forrásszöveg azonosítását. A szóban forgó agyagtábla Assur-bán-apli asszír király (Kr. e. 668–631) ninivei könyvtárából származik,⁵ és a British Museum gyűjteménye a K.28116 leltári szám alatt őrzi. A már említett, Rawlinson-féle sorozat negyedik kötetének tizedik szövegeként publikálták, először 1875-ben.⁷ A tábla egy kétnyelvű fohászt tartalmaz, s mint a tábla végén található összesítés és kolofon elárulják, ezt az ókorban az *ersahunga* (sumer er_2 - $ša_3$ - $hu\dot{g}$ - $\dot{g}a_2$)⁸ néven ismert imatípusba sorolták, melynek jelentése: ’a szívet ($ša_3$) megnyugtató ($hu\dot{g}$) sirám (er_2)’.⁹ Ezeket a szövegeket, melyek célja a haragvó istenség megbékítése volt, legutóbb S. M. Maul heidelbergi professzor dolgozta fel teljeskörűen.¹⁰

1. kép. Ignotus Hugó (forrás: Wikimedia)

Ellentétben a ma ismert *ersahungák* többségével, a szóban forgó sirám nem egy név szerint megnevezett istenhez szól, hanem „bármely” istenséghez; Maul szerint ezt a típust azokban az esetekben alkalmazhatták, amikor nem sikerült azonosítani a haragvó isten vagy istennő személyét.¹¹

A tábla a kujundzsiki agyagtáblák túlnyomó részétől eltérően majdnem teljesen ép, csupán a két oldal felső felének közepe sérült (lásd 2. kép). Mivel a szóban forgó szövegnek duplikátuma, azaz minden kétséget kizáróan párhuzamos kézírata máig nem ismert, a sérült részeket ma még nem lehet teljes biztonsággal rekonstruálni. A sumer nyelven – illetve annak elsősorban kultikus célokra használt *emeszal* (sumer eme-sal) dialektusában – írt szöveget soronként követi az akkád nyelvű fordítás.¹² A tábla bal szélén számozás segíti a szövegen belüli orientációt: a 10., 20., 30., 40., 50. és 60. sumer nyelvű sorokat a „10”, a 65.-et az „5” ékírásos jele előzi meg. A sumer és az akkád változat között számos apró eltérés akad. Az akkád koherenciája és idiomatikus kifejezései, valamint a sumerben megjelenő inkohérenca, megmagyarázhatatlan eltérések és nyelvtani hibák azt a benyomást keltik, hogy a szöveget eredetileg akkádul fogalmazták, és onnan fordították vissza *emeszalra* – még ha a kézirat szerkesztése ennek az ellenkezőjét próbálja is sugallni. A szöveg repetitív mivolta miatt az írások számos helyen rövidített: az „ugyanaz” jelentésű ékírásos jelek (pl. MIN, KI.MIN) használata helyett azonban egyszerűen üresen hagyta az egyes sorok ismétlődő részeit. A táblákon megszokott sorkizárás hiánya ugyanakkor láthatóvá, felismerhetővé teszi a kihagyás tényét, a kihagyott rész így legtöbbször az előző sor alapján kiegészíthető.

Az alábbiakban a szöveg modern fordítása olvasható:¹³

- 1.) *Bár az úr szívének haragja megenyhülne („a helyére visszatérne”) irántam!*
- 2.) *Bár az isten, akit nem ismerek, megenyhülne irántam!*
- 3.) *Bár az istennő, akit nem ismerek, megenyhülne irántam!*
- 4.) *Bár az isten, ismert (vagy) ismeretlen, megenyhülne irántam!*
- 5.) *Bár az istennő, ismert (vagy) ismeretlen, megenyhülne irántam!*
- 6.) *Bár az én istenem szíve megenyhülne irántam!*
- 7.) *Bár az én istennőm szíve megenyhülne irántam!*
- 8.) *Bár az isten és az isten[nő, akik(?) ...], megenyhülne[ne]k (irántam)!*
- 9.) *Bár az isten, ak[i megdühödött rám(?), megeny]hülne(?) irántam(?)!*
- 10.) (10) *Bár az istenn[ő, aki megdühödött rám(?)], megenyhülne(?) irántam(?)!*
- 11.) *A bűn[ő[m?]et ..., nem(?) ... köve]ttem el(?),*
- 12.) *A bűn[ő[m?]et ..., nem(?) ...] követtem el(?).*
- 13.) *[...] ked[vező(?)] nevet,*
- 14.) *[...] ked[vező(?)] nevet,*
- 15.) *[... ad]ott(?) ked[vező(?)] nevet,*
- 16.) *[... ad]ott(?) ked[vező(?)] nevet.*
- 17.) *A kenyé[ret, amit találtam, nem egymagam] ettem meg,*
- 18.) *A vizet, amit találtam, [nem egymagam] ittam meg.*
- 19.) *Az én istenem tilalmát nem ismervén szegtem meg azt,*
- 20.) (10) *Az én istennőm tiltását nem ismervén hágtam át azt.*
- 21.) *Én uram, sok az én bűnöm, nagyok az én vétkeim!*
- 22.) *Én istenem, sok az én bűnöm, nagyok az én vétkeim!*

- 23.) *Én istennőm, sok az én bűnöm, nagyok az én vétkeim!*
- 24.) *Isten, ismert (vagy) ismeretlen, sok az én bűnöm, nagyok az én vétkeim!*
- 25.) *Istennő, ismert (vagy) ismeretlen, sok az én bűnöm, nagyok az én vétkeim!*
- 26.) *A bűnt, amelyet elkövettem, nem ismerem,*
- 27.) *A vétket, amelyet vétkeztem, nem ismerem,*
- 28.) *A tilalmat, amelyet megszegtem, nem ismerem,*
- 29.) *A tiltást, amelyet áthágtam, nem ismerem!*
- 30.) (10) *Az úr szívének haragjában dühösen tekintett rám,*
- 31.) *Az isten szívének felindultságában (balsorsot) szabaddított rám,*
- 32.) *Az istennő, megdühödvén rám, beteggé tett engem,*
- 33.) *Az isten, ismert (vagy) ismeretlen, égő (kint) okozott nekem,*
- 34.) *Az istennő, ismert (vagy) ismeretlen, levertségbe taszított.*
- 35.) *Egyre csak keresek, de senki sem segít rajtam,*
- 36.) *Sírtam, de nem közelítettek hozzám.*
- 37.) *Kesergéssel szólok, de senki sem hallgat meg,*
- 38.) *Kétségbe vagyok esve, le vagyok terítve, (látni) sem látok.*
- 39.) *Egyre csak az én irgalmas istenemhez fordulok, imámat mondom,*
- 40.) (10) *Az istennőm láb[át csókolom] (és) egyre csak leborul[ok előtte],*
- 41.) *[Egyre csak] az istenhez, ismert (vagy) ismeret[len, fordulok(?), imámat(?) mon]dom,*
- 42.) *Az istennő, isme[rt (vagy) ismeretlen, ...] engem(?)!*
- 43.) *Úr, f[ordulj felém, ...]!*
- 44.) *Istennő, tek[ints reám, ...]!*
- 45.) *Az isten, isme[rt (vagy) ismeretlen, ...]!*
- 46.) *Az istennő, isme[rt (vagy) ismeretlen, ...]!*
- 47.) *Meddig még, én istenem? [Bár lenyugodna szíved]!*
- 48.) *Meddig még, én istennőm? [Bár csillapodna k[edélyed] irántam!]*
- 49.) *Meddig még, isten, ismert (vagy) ismeretlen? [Bár lenyug]odna felindultságod!*
- 50.) (10) *Meddig még, istennő, ismert (vagy) ismeretlen? Bár (tőlem) elfordult szíved megenyhülne irántam!*
- 51.) *Az emberiség süket, semmit sem ért.*
- 52.) *Az emberiség, amennyi csak van („amennyit néven neveznek”), mit ért (ugyan)?*
- 53.) *Akár gonosztettet követett el, akár jót cselekedett, semmit sem ért.*
- 54.) *Úr, ne taszítsd el a te szolgádat!*
- 55.) *Az iszapos vízbe ragadt: Segíts rajta!*
- 56.) *A vétket, amelyet vétkeztem, fordítsd jószerecsére,*
- 57.) *A bűnt, amelyet elkövettem, a szél vigye tova!*
- 58.) *Sok gonosztettetemet, mint ruhát, úgy szaggasd le (rólam)!*
- 59.) *Én istenem, a bűn(ök száma) hétszer hét, oldd meg a bűnömet!*
- 60.) (10) *Én istennőm, a bűn(ök száma) hétszer hét, oldd meg a bűnömet!*
- 61.) *Isten, ismert (vagy) ismeretlen, a bűn(ök száma) hétszer hét, oldd meg a bűnömet!*
- 62.) *Istennő, ismert (vagy) ismeretlen, a bűn(ök száma) hétszer hét, oldd meg a bűnömet!*

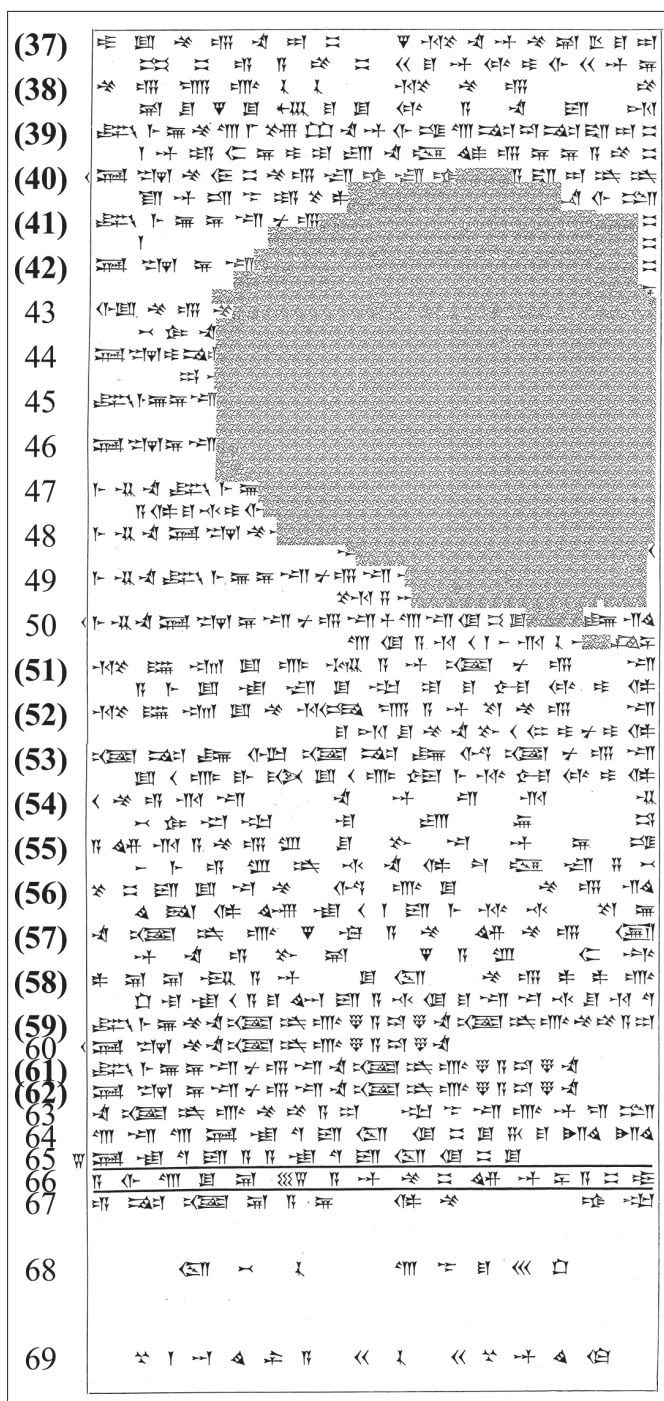
- 63.) Oldd meg a bűnömet, hogy magasztalhassalak!
 64.) Bár szived, mint egy szülőanya szíve, megenyhülne irántam!
 65.) (5) Bár, mint egy szülőanya (vagy) nemzőapa, megenyhülne irántam!
 66.) Ersahunga, 65 a sorai(nak száma), bármely istennek (szól).
 67.) (Következő:) „Ha az ő szava rendel nekem egészséget...”
 68.) (...) Az eredetijének megfelelően írva és ellenőrizve.
 69.) Assur-bán aplinak, a mindenség királyának, Assur ország királyának a palotája.

Mai tudásunk szerint Igunotus maga sem rendelkezett az ékírás ismeretével,¹⁴ ezért felmerül a közvetítő szöveg, Igunotus közvetlen forrásának kérdése is. Mivel Igunotus egyébként széles körű nyelvismerete nem könnyíti meg a lehetőségek szűkítését, szükséges a lehetséges támpontok azonosítása. A szóban forgó tábla első publikálása (1875) és Igunotus munkájának megjelenése (1914) kijelölik az időbeli keretet. A közvetítő szövegnek tartalmaznia kell a Rawlinson sorozatára való hivatkozást, akár közvetlenül, akár az assziriológiai rövidítés (lásd 7. jegyzet) és annak feloldása által. Megállapítható továbbá, hogy Igunotus valószínűleg egy igen szöveghű fordításból dolgozott, mely az olyan, jellegzetesen mezopotámiai kifejezéseket, mint „az isten szívét megnyugtani”, „utálatot enni” (= ’tilalmat megszegni’), „fertelemre lépni” (= ’tiltást áthágni’) vagy a „bűnt megoldani”,¹⁵ szó szerint adta vissza; erre a német assziriológia már akkoriban is hajlamosabb volt, mint az angol vagy a francia.

Kevésbé valószínű, hogy Igunotusnak a legkorábbi, elsősorban filológusoknak szánt feldolgozások egyike került volna a kezébe;¹⁶ egy, a szélesebb közönségnek írt áttekintés vagy fordításgyűjtemény ennél életszerűbbnek tűnik. A korszakból számon tartott fordítások közül mindenekelőtt M. Jastrow, H. Zimmern és A. Ungnad munkáira gondolhatunk.¹⁷

Felmerül ezen a ponton az *Asisakuga* cím és jelentésének kérdése. Ezt illetően Komoróczy a következő értelmezéssel szolgált Lengyelnek: „Maga az Asisa-kuga nem név, régi akkád+sumer féllógogramma, olyasmi a jelentése: »a szentet [sum. kug] / istenséget tisztelő [akk. hasziszu]«. ”¹⁸ Bár e magyarázat kétségtávol szellemes, feltételezi egy valamennyire hozzáértő szakember közreműködését, a vonatkozó kifejezés ugyanis eredeti szövegekből nem ismert, a sumer-akkád szövegekben nem jártas szerző pedig aligha találhatta ki maga. Feltételezi továbbá, hogy (1) a száz évvel ezelőtti olvasat megfelel a mai assziriológiai konvenciónak, azaz a kifejezés egyes elemeit ma is ugyanígy olvassunk; (2) az Igunotus használta forma az akkád nyelvnek inkább a tudományos, mintsem a magyar kiejtés szerinti átírását tükrözi: (h)asīsu vs. (h)aszīszu.

Az assziriológia korai évtizedeiben állandó problémát okozott az ékírás polifón jellege, ti. hogy egy-egy ékírásos jelnek többféle olvasata lehetséges, és a kontextus dönti el, az adott esetben melyiket kell alkalmazni. Ebből fakadóan számos szót és tulajdonnevet sikerült ugyan a jelek szintjén azonosítani, adott esetben még a jelentésüket is meg lehetett határozni, de még nem lehetett tudni, melyik jelnek melyik olvasata alkalmazandó a kiolvasásnál. Ennek legismertebb példája Izdu-

2. kép. A K.2811 tábla hátoldalának ékírásos autográfája, Th. G. Pinches (1891) kiadásában. A sorszámozás a kompozíció sorait, a zárójel az Igunotus fordításában is megjelenő sorokat jelöli

bar, akit ma Gilgamesként ismerünk. Az *asisakuga* esetében is ez történt: a-ši-ša₃-ku-ĝa₂ annak a jelsornak egy másfajta olvasata, amelyet a mai assziriológiai konvenció szerint er₂-ša₃-ĥuĝ-ĝa₂-nak olvasunk (lásd 3. kép).¹⁹ Ennek megfelelően az *Asisakuga* cím valójában nem sz-szel, hanem s-sel olvasandó, és a „Vagyis sirám az én istenem szíve megnyugtására” alcím csupán a sumer terminus magyar fordítását adja.

Ez az új ismeret váratlan segítséget nyújt a közvetítő szöveg azonosításában, ugyanis az a-ši-ša₃-ku-ĝa₂ olvasat korántsem volt elterjedt; a szövegcsoporthoz a korban stan-

dardnak számító assziriológiai feldolgozása az er₍₂₎-ša₍₃₎(b)-ku-mal olvasatot használta (lásd 3. kép).²⁰ Így Ignotus lehetséges forrásainak köre leszűkíthető azokra a művekre, amelyek ezt az olvasatot alkalmazták, mindenekelőtt A. Jeremias lipcei assziriológus és református lelkész munkáira. Az a-ši-ša₍₃₎-ku-ġa₍₂₎ olvasat²¹ felbukkan ugyanis mind a *Monotheistische Strömungen innerhalb der babylonischen Religion*,²² mind a *Das Alte Testament im Lichte des alten Orients* című írásaiban. Utóbbi nagy sikerű munka négy német nyelvű kiadást és egy angol nyelvű fordítást élt meg, részben a századelő Babel-Bíbel vitája szította közérdeklődésnek is köszönhetően.²³ Az első és a második kiadásban, valamint az utóbbi alapján készült angol fordításban az a-ši-ša₍₃₎-ku-ġa₍₂₎ forma szerepel; ezt egyébként a harmadik német kiadásban felváltotta az elterjedtebb er₍₂₎-ša₍₃₎-ku-mal.²⁴

A felsorolt munkák mindegyike megadja a szöveg forrását, az említett assziriológiai rövidítés segítségével. Annak, hogy Ignotus lemondott ennek használatáról, több lehetséges oka is van: egyfelől a *Nyugat* olvasóközönségének számára irreleváns részletek és azok magyarázata esetlenül hosszúvá tették volna az alcímet. Másfelől a Rawlinson-féle sorozat szövegeinek bevett hivatkozásmódja – az assziriológiában is szokatlan módon – nem a logikus sorozat-kötet-szöveg, hanem a kötet-sorozat-szöveg sorrendet követi, így korántsem nevezhető magától értetődőnek. Ignotus a rövidítésjegyzéket követve²⁵ Rawlinsonra, s nem a negyedik kötetet jegyző Smithre vagy Pinchesre hivatkozott; ez azt sugallja, hogy a negyedik kötetet, egyszersmind a IV R 10 rövidítés pontos feloldását nem ismerte. Így tehát a „Rawlinson-féle nyugat-ázsiai felírási gyűjtemény” említése mögött nem a bizonytalanság keltésének tudatos szándékát, hanem a körülmények ellenére is valamennyire pontos hivatkozását kell sejtenuünk.

Mivel mind a *Monotheistische Strömungen...*, mind a *Das Alte Testament...* első kiadásában található fordítások²⁶ mellőzik a szöveg lelegejét, a második kiadásban szereplő változat azonban már ténylegesen a K.2811 első sorával kezdődik, adja magát a feltételezés, hogy ez utóbbi szolgált Ignotus forrásául. A ninivei kézirat szerkesztésének (sumer + interlineáris akkád fordítás) mintájára álljon itt a második kiadás német fordítása, soronként összevetve Ignotus magyar fordításával:²⁷

(1) Daß doch das Toben im Herzen meines Gottes zur Ruhe komme

Bár az én istenem szívének fergegege nyugságra jutna...

(19) Solches, das meinem Gott ein Greuel wurde, habe ich unwissentlich gegessen,

Ami az én istenem előtt utálattá lőn, olyasmít ehettem tudtomon kívül,

(20) auf solches, das meiner Göttin ein Abscheu, habe ich unwissentlich getreten,

Ami az én istennőm előtt fertelem, olyasmire léphettem tudtomon kívül.

(21) O Herr, meiner Sünden sind viel, groß sind meine Vergehen.

Ó uram, sok az én bünöm, nagyok az én vétkeim.

(22) Mein Gott, meiner Sünden sind viel, groß sind meine Vergehen;

Én istenem, sok az én bünöm, nagyok az én vétkeim,

(23) meine Göttin, meiner Sünden sind viel, groß sind meine Vergehen.

Én istennőm, sok az én bünöm, nagyok az én vétkeim.

(24) Gott, den ich kenne, nicht kenne, meiner Sünden sind viel, groß sind meine Vergehen.

Isten, kit ismerek s nem ismerek, sok az én bünöm, nagyok az én vétkeim,

(25) Göttin, die ich kenne, nicht kenne, meiner Sünden sind viel, groß sind meine Vergehen.

Istennő, kit ismerek s nem ismerek, sok az én bünöm, nagyok az én vétkeim.

(26) Die Sünde, die ich begangen, kenne ich nicht,

A bünt, melybe estem, nem ismerem,

(27) das Vergehen, das ich verübt, kenne ich nicht.

A vétket, amit elkövettem, nem ismerem.

(28) Den Greuel, von dem ich gegessen, kenne ich nicht;

Az utálatot, miből ehettem, nem ismerem.

(29) das Abscheuliche, auf das ich getreten, kenne ich nicht.

A förtelmet, melyre léphettem, nem ismerem.

(30) Der Herr hat im Zorn seines Herzens mich böse angeblickt.

Az ur az ő szívének haragjában sötétben nézett reám.

(35) Ich suchte nach Hilfe, aber niemand faßte mich bei der Hand;

Segítséget kerestem, de senki sem fogott kézen,

(36) Ich weinte, aber niemand kam an meine Seite.

Sírtam, de senki nem állt mellém.

(37) Ich stoße Schreie aus, aber niemand hörte auf mich;

Kiáltásokban török ki, de senki nem hall meg.

(38) ich bin voll Schmerz, überwältigt, kann nicht aufblicken.

Lebir a fájdalom, csordultig vagyok vele, föl sem tekint-hetek.

(39) Zu meinem barmherzigen Gotte wende ich mich, flehe ich laut;

Az én irgalmas istenemhez fordulok, hangosan esdeklek,

(40) die Füße meiner Göttin küsse ich, rühre sie an.

Az én istennőm lábait csókolom s kézzel illetem.

(41) Zu dem Gott, den ich kenne, nicht kenne, flehe ich laut.

Az istenhez, kit ismerek s nem ismerek, hangosan esdeklek

(42) Zu der Göttin, die ich kenne, nicht kenne, flehe ich laut.

Az istennőhöz, kit ismerek s nem ismerek, hangosan esdeklek.

(51) Die Menschen sind verstockt, sie wissen nichts.

Az emberek megátalkodottak, semmit nem tudnak.

(52) Die Menschen, so weit sie existieren, was wissen sie?

Az emberek, ha vannak is, mit tudhatnak?

(53) Mögen sie schlecht handeln, mögen sie Gutes erweisen, nichts wissen sie.

Tegyenek rosszat, cselekedjenek jót, nem tudnak semmit.

- (54) O Herr, deinen Knecht, stürze ihn nicht;
Ó uram a te szolgálodat ne buktasd el,
 (55) in die Wasser des Schlammes geworfen, fasse ihn bei der Hand!
Az ingovány vizébe lököttet ragadd kézen!
 (56) Die Sünde, die ich begangen, wandle in Gutes;
A bünt, amibe estem, fordítsd jóra,
 (57) den Frevel, den ich verübt, führe der Wind fort!
A vétket, amit elkövettem, fujja el a szél!
 (58) meine vielen Schlechtigkeiten ziehe mir aus wie ein Kleid!
Az én sok rosszaságaimat húzd le rólam, mint váltóruhám!
 (59) Mein Gott, sind meiner Sünden auch siebenmal sieben, so löse meine Sünden!
Istenem, ha büneim hétszer hetek is, oldd meg büneimet!
 (61) Gott, den ich kenne, nicht kenne, sind meiner Sünden auch siebenmal sieben, so löse meine Sünden;
Isten, kit ismerek s nem ismerek, ha büneim hétszer hetek is, oldd meg büneimet!
 (62) Göttin, die ich kenne, nicht kenne, sind meiner Sünden auch siebenmal sieben, so löse meine Sünden.
Istennő, kit ismerek s nem ismerek, ha büneim hétszer hetek is, oldd meg büneimet!

Mint látható, Ignotus munkája sorról sorra megfelel Jeremias fordításának: a két változat pontosan ugyanazokat a sorokat tartalmazza (1., 19–30., 35–42., 51–59., 61–62. sorok), ugyanazokat hagyja ki, és a felhasznált sorok sorrendje is megegyezik. A három egység nem versszakokat jelöl, hanem elsősorban a törött – és többnyire kiegészíthetetlen – részek elhagyásával jött létre. A szöveg tipográfiája is kísértetiesen hasonló: az egybefüggő részeket elválasztó pontozás (az *Asisakuga* 1918-as újraközlésében már szaggatott vonal) a szövegrészek kihagyását hivatott jelölni. Itt megjegyzendő, hogy Ignotus bizonyára félreértette a német kiadásban az első sor végén található pontozást, és a hat pontból hármat csinált, mintha csak a sor, illetve a gondolat befejezetlenségét kívánná jelezni. Azonban a hat pont ugyanúgy a következő sorok kihagyását jelöli, mint a három nagyobb szövegegységet elválasztó pontozás. Mivel a 60. sor kihagyását Jeremias nem jelölte hasonló módon, ez alighanem véletlenül maradt ki, az egy-mást követő sorok hasonlóságának következtében. A felsoro-

Jegyzetek

- 1 Lengyel 2017.
- 2 Komoróczy 1972a, 238, 11. jegyzet; lásd Lengyel 2017, 70. Komoróczy azonban más helyeken érintette ezt a kérdést, és Ignotus versét a *Ludlul bēl nēmeqi* („Hadd magasztaljam a bölcsesség urát”) című, akkád nyelvű költemény átköltésének (Komoróczy 1973, 752), illetve abból származó részleteknek (Komoróczy 1982, 443) nevezte. Hogy a Lengyelnek szóló soraiban ugyanennek a műnek az 1900 körüli, idegen nyelvű fordításaira (ezekhez lásd Lambert 1960, 27–28) gondolt-e mint Ignotus potenciális forrásaira, a Lengyel (2017, 70) által közölt idézetből nem derül ki.
- 3 Komoróczy 1972a, 238–240, lásd Lengyel 2017, 70. Vö. még Komoróczy 1973, 752.
- 4 Lengyel 2017, 78.

	
jelek neve:	A IGI šA ₃ ŠE ₃ //KU GA ₂
Zimmern:	er ₍₂₎ ša ₍₃₎ (b) ku mal
Jeremias:	a ši ša ₍₃₎ ku ga ₍₂₎
mai olvasat:	er ₂ ša ₃ huĝ ĝa ₂

3. kép. Az er₂-ša₃-huĝ-ĝa₂ olvasatú jelcsoport és annak korábbi olvasatai

kat elválasztó szünet alkalmazása szintén megjelenik mindkét fordításban. Bár a második német kiadásban ez kevésbé látványos és jelenléte némely esetben kérdéses (pl. 1., 24–25., 51–53. sorok), Ignotus egységesen minden sorra kiterjesztette ezt a szerkesztési módot.

A fordítás maga a legtöbb esetben szó szerinti, a fordító csak néhány helyen enged magának egy kis szabadságot: rokon értelmű szavak használatát („sötéten nézett reám”), körülírást („s kézzel illetem”), vagy akár a soron belüli sorrend megfordítását („Lebir a fájdalom, csordultig vagyok vele”). Az egyes szavak és kifejezések fordításakor Ignotus láthatóan a következetességre törekedett. A sor végi írásjeleken csak néhány esetben változtatott.

A fentiek és az *asisakuga* szó megjelenése elegendő bizonyítékot szolgáltatnak ahhoz, hogy a *Das Alte Testament...* 1906-os második kiadását tekintsük Ignotus forrásának. Hogy az átvétel közvetlenül történt-e vagy esetleg egy másik művön keresztül – a tipográfiai egyezések fényében ez valószínűtlen²⁸ –, a lényegét nem befolyásolja. A tény, hogy Ignotus írása technikai értelemben sokkal inkább fordításnak, mintsem önálló költeménynek minősül, csak a modernításpasztalet keretében való közvetlen interpretációt, illetve az egyes sorok és szóhasználatok életrajzi dokumentációként, magánéleti utalásként²⁹ való értelmezését kezdi ki, az Ignotus életének válságaival való általános összekapcsolás lehetőségét nem. A kérdés azonban, hogy miért éppen ez az *asisakuga* érintette meg Ignotust annyira, hogy magyar nyelvre átültetve saját folyóiratában közölje,³⁰ elhagyja az ókori keleti filológia tárgykörét, és visszatér az irodalomtörténet területére.

- 5 A magyarázó alcím „ó-babiloni” meghatározása nem az óbabilóni korra (Kr. e. 2003–1595 az ún. középső kronológia szerint; Ignotus idejében ennél néhány évszázaddal korábbra tették) és/vagy Babilón városára vonatkozik, hanem mint „ókori babilóniai (= mezopotámiai)”, általánosabban mint „ősi” értendő. Vö. Ady Endre *Az ős Kaján* című költeményét (1907): „Ó-Babilon ideje óta / Az ős Kaján harcol velem” (ehhez lásd Komoróczy 1976, 23–24 a korábbi irodalommal, kül. 103. jegyzet). A szóhasználatot esetleg a Hammu-rápi törvényeiről szóló, a 20. század első évtizedében gyakran megjelenő híradások is befolyásolhatták. Megjegyzendő azonban, hogy bár a szöveg egyetlen ismert kézírata újjászírta kori, a szakirodalom számol annak lehetőségével, hogy a kompozíció maga mintegy ezer évvel korábban, az óbabilóni korban keletkezett

- (Maul 2013, 47). Ha ez bizonyítást nyerne – például egy óbabiloni kori kézirat előkerülése révén –, Ignotus művének alcíme technikai értelemben is helyesnek bizonyulna.
- 6 K. = Kujundzsik, az Assur-bán-apli ninivei palotáját rejtő domb neve a mai Észak-Irakban.
 - 7 Ez a kötet két kiadást is megélt, az elsőt G. Smithnek (1875), a másodikat Th. G. Pinchesnek (1891) köszönhetően. Emiatt a szóban forgó szöveget számos különböző formában hivatkozza az assziriológiai szakirodalom: IV R 10, IV R² 10, 4 R 10 és 4 R² 10 mind erre a táblára utalnak. A második kiadás számos részletben eltér elődjétől; a K.2811 ebben közölt autográfija is részletgazdagabb az első kiadásénál. A tábláról a *Cuneiform Digital Library Initiative* (CDLI) online adatbázisában kiváló fotót talál az érdeklődő: <https://cdli.ucla.edu/dl/photo/P394691.jpg>. Az *Electronic Babylonian Literature* (eBL) projekt – melynek 2018 és 2020 között e sorok szerzője is munkatársa volt – online adatbázisában megtalálható a szöveg tudományos, lemmatizált átírása is; ez nemsokára a nagyközönség számára is elérhető lesz (<https://www.ebabylon.org/fragmentarium/K.2811>).
 - 8 Az alsó indexben szereplő számok azt jelzik, az adott olvasattal bíró jelek közül melyik értendő: ša, ša₂ és ša₃ (stb.) különböző ékírásos jeleket jelölnek, amelyek kontextus szerint mind előfordulhatnak /ša/ olvasattal. Az assziriológiai átírás ezáltal nem csupán az olvasatot jelöli, hanem a mögötte álló jelet is. Fontos azonban megjegyezni, hogy az olvasatok számozása a 19–20. század fordulóján még korántsem volt egységes, ezért a továbbiakban zárójelben szereplő indexszámok a mai átírási konvenciót tükrözik.
 - 9 Magyar nyelven összefoglalóan lásd Komoróczy 1972b.
 - 10 Maul 1988, kül. 237–246 a K.2811 feldolgozásával; ehhez vö. újabban Halton 2011. A K.2811 két legújabb fordítása Foster 2005, 763–765 és Maul 2013, 47–50; ezek számos olyan kiegészítést tartalmaznak, amelyek lehetségesek ugyan, de helyességük nem bizonyítható.
 - 11 Maul 1988, 236 és 2013, 47–48.
 - 12 Ez néhány, többnyire ismétlődő tartalmú sorban elmarad. Bár a kolofónból kiderül, hogy a K.2811 egy korábbi tábláról készített másolat, nem egyértelmű, hogy a kihagyások a K.2811 írnokának köszönhetőek-e, vagy a kézirat eredetijét követik.
 - 13 A fent említett okokból a fordítás a részben meglévő, részben a sumer alapján feltételezhető akkád nyelvű szövegre támaszkodik (ehhez lásd elsősorban Halton 2011). A fordítás jelöli a kitört, de rekonstruálható részeket (szögletes zárójelben), de a sumer verzió eltéréseit, valamint az írnok által kihagyott, de logikusan kiegészített részeket nem – bár ez technikailag lehetséges volna (vö. Maul 1988, 237–246), ezek mennyisége olvashatatlanná tenné a fordítást. A sorok számozása – a kolofón leszámítva – nem az agyagtábla, hanem a kompozíció soraihoz igazodik, a táblán megadott számozásnak és összesítésnek megfelelően.
 - 14 Lásd Lengyel 2017, 70.
 - 15 A bűn fogalmának mezopotámiai értelmezéséhez magyar nyelven lásd Komoróczy 1971.
 - 16 A szöveg legkorábbi feldolgozásaihoz és fordításaihoz áttekintően lásd Bezold 1886, 178.
 - 17 Jastrow 1898, 320–322 és ennek átdolgozott német fordítása Jastrow 1912, 100–105; Zimmern *apud* Schrader 1903, 611–612 és Zimmern 1905, 22–24; Ungnad *apud* Gressmann 1909, 90–91.
 - 18 Komoróczy *apud* Lengyel 2017, 71.
 - 19 Az assziriológiában használatos jellisták a hu₂ olvasatot nem a KU, hanem a šE₃ jelhez rendelik. A KU és a šE₃ eredetileg csak hasonló, de önálló jelek voltak, az újasszír korra kialakult formájuk azonban gyakorlatilag megegyezik.
 - 20 Zimmern 1885, kül. 61–66 a K.2811 feldolgozásával.
 - 21 Jeremias talán korábbi tanárának, Friedrich Delitzschnek az asszír kéziszótárából kölcsönözte ezt az olvasatot, lásd Delitzsch 1896, 453b.
 - 22 Jeremias 1904b, 35, 1. jegyzet.
 - 23 Mint ismeretes, Thomas Mann részben ugyanebből a műből merítette háttérismereteit a *József és testvérei* megírásához; lásd Komoróczy 1963, 1348 és 1972a, 238, 8. jegyzet.
 - 24 Jeremias 1904a, 107; 1906, 206; 1911, I. 223; 1916, 91 (ebben a sorrendben). A negyedik kiadásból (Jeremias 1930) már kikerült a kifejezést tartalmazó szövegrész.
 - 25 „I R II R etc.: H. Rawlinson, *Cuneiform Inscriptions of Western Asia*, London, Brit. Museum” (Jeremias 1904a, XIV és 1906, XVI). Jeremias 1904b nem adja meg a feloldást.
 - 26 Jeremias 1904b, 37–38 és 1904a, 107–108.
 - 27 Jeremias 1906, 206–207 és Ignotus 1914. A zárójelben szereplő sorszámok nem részei sem a német, sem a magyar fordításnak; ezek az eredeti kompozíció soraira utalnak, a modern fordítással való összevetést megkönnyítendő.
 - 28 Jeremias könyvének 1911-es angol fordítása ugyan szintén a német fordításon alapul és helyenként szó szerint követi is azt, kifejezésmódja helyenként lényegesen eltér a német eredetitől és így Ignotus fordításától is, vö. „löse meine Sünden” (Jeremias 1906) = „oldd meg bűneimet” (Ignotus 1914) = „deliver me from my sins” (Jeremias 1911).
 - 29 Vö. Lengyel 2017, 75 és 77 (ebben a sorrendben).
 - 30 Ezekhez lásd a Lengyel (2017) által számba vett tényezőket.

Bibliográfia

- Bezold, C. 1886. *Kurzgefasster Überblick über die babylonisch-assyrische Literatur*. Leipzig.
- Delitzsch, F. 1896. *Assyrisches Handwörterbuch*. Leipzig.
- Foster, B. R. 2005. *Before the Muses. An Anthology of Akkadian Literature*. Bethesda, Maryland (1. kiadás: 1993).
- Gressmann, H. (szerk.) 1909. *Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testamente. I: Texte. II: Bilder*. Tübingen.
- Halton, Ch. 2011. „An Ershahunga to Any God”: A. Lenzi (szerk.): *Akkadian Prayers and Hymns. A Reader*. Society of Biblical Literature, Ancient Near East Monographs 3. Atlanta, 447–464.
- Ignotus H. 1914. „Asisakuga. Vagyis sirám az én istenem szíve megnyugtatására”: *Nyugat* 7, 8. sz. (1914. április 16.), 505–506; repr.: [Ignotus H.]: *Ignotus verseiből*. Budapest, 69–71.
- Jastrow, M. 1898. *The Religion of Babylonia and Assyria*. Handbooks on the History of Religions 2. Boston – New York – Chicago – London.
- Jastrow, M. 1912. *Die Religion Babyloniens und Assyriens*. II. Gieszen (eredetileg: Jastrow 1898).
- Jeremias, A. 1904a, 1906, 1916, 1930. *Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients*. [Handbuch zur biblisch-orientalischen Altertumskunde]. Leipzig.
- Jeremias, A. 1904b. *Monotheistische Strömungen innerhalb der babylonischen Religion auf Grund eines Vortrages gehalten auf dem II. Internationalen Kongress für Religionsgeschichte zu Basel 1904*. Leipzig.
- Jeremias, A. 1911 *The Old Testament in the Light of the Ancient East. Manual of Biblical Archaeology*. I–II. Ford. C. L. Beaumont. Theological Translation Library 28–29. London – New York (eredetileg: Jeremias 1906).
- Komoróczy G. 1963. „A »József és testvérei« forrásairól”: Th. Mann: *József és testvérei*. Helikon Klasszikusok. Budapest, 1345–1375.

- Komoróczy G. 1971. „A bűnfogalom a mezopotámiai vallásos világképben”: *Világosság* 12, 459–464.
- Komoróczy G. 1972a. „A šumer költészet fordításának elvi kérdései”: *Filológiai Közöny* 18, 237–266.
- Komoróczy G. 1972b. „Ersahunga”: Király I. (főszerk.): *Világirodalmi lexikon. Második kötet: Cam – E*. Budapest, 1208.
- Komoróczy G. 1973. „A Gilgames-eposz száz éve Európa kultúrájában”: *Nagyvilág* 18, 748–753.
- Komoróczy G. 1976. „A sumer–magyar nyelvrokonítás (Adalékok egy jelenség természetrajzához)”: *Nyelvtudományi Közlemények* 78, 3–38.
- Komoróczy G. 1982. „Ludlul bél némeqi”: Király I. (főszerk.): *Világirodalmi lexikon. Hetedik kötet: Lanf – Marg*. Budapest, 442–443.
- Lambert, W. G. 1960. *Babylonian Wisdom Literature*. Oxford.
- Lengyel A. 2017. „Ékírásos »ó-babilóniai« vers és modernitástapasztalat. Ignóus Hugó »töredelmes zsoltára«”: *Jelenkor* 60, 69–79; repr.: Lengyel A.: *Ignóus Hugó-tanulmányok. Modernizáció a pallérozódás és a barbarizálódás sodrában*. Múlt és Jövő könyvek. Budapest, 2020, 371–383.
- Maul, S. M. 1988. „Herzberuhigungsklagen”. *Die sumerisch-akkadischen Eršahunga-Gebete*. Wiesbaden.
- Maul, S. M. 2013. „»Herzberuhigungsklagen« (ér-ša-ḥuḡ-ḡá)”: B. Janowski – D. Schwemer (szerk.): *Hymnen, Klagelieder und Gebete. Texte aus der Umwelt des Alten Testaments, Neue Folge* 7. Gütersloh, 42–50.
- Pinches, Th. G. 1891. *A Selection from the Miscellaneous Inscriptions of Assyria*. The Cuneiform Inscriptions of Western Asia 4. London (1. kiadás: Smith 1875).
- Schrader, E. 1903. *Die Keilinschriften und das Alte Testament*. Átdolgozták H. Zimmern – H. Winckler. Berlin (eredetileg: Giessen 1872).
- Smith, G. 1875. *A Selection from the Miscellaneous Inscriptions of Assyria*. The Cuneiform Inscriptions of Western Asia 4. London.
- Zimmern, H. 1885. *Babylonische Busspsalmen*. Assyriologische Bibliothek 6. Leipzig.
- Zimmern, H. 1905. *Babylonische Hymnen und Gebete in Auswahl*. Der Alte Orient 7/3. Leipzig.